

A. SAARESTE.

TEGELIKUD
ÕIGEKEELSUSE
MÄÄRUSED.

~~6138~~

~~3238~~

1677

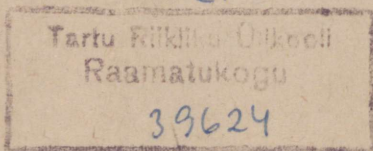
Tartus, 1922.

Eesti Kirjastuse - Ühisuse „Postimehe“ kirjastus.

Eesti Kirjastuse-Ühisuse „Postimehe“ trükk, Tartus.

A - 3680

2.

L16034697

Eelmärkus.

Käesolewate „Tegelikkude õigekeelsuse määruste“ aluseks on peajoontes „Õigekirjutuse Sõnaraamat“, eriti selle teoksil olew teine wäljaanne. Määrused puudutawad ainult kõige tähtsamaid ja kõige hädalisemaid õigekeelsuse ja õigekirjutuse küsimusi, mille puhul tegelikus elus ja kirjanduses kas eksitakse wõi kaheldakse, ja kus korralagedus ning eksimine eriti walusalt lugeja keeletunnet riiwab. Need on nii öelda „õigekeelsuse päewaküsimused“, neistki ainult kõige terawamad, kõige pakilisemad.

Määruste kokkuseadmisel on peaasjalikult silmas peetud keele omapärasust, s. o. eestilikkust, ja keeleehituse otstarbekohasust, s. o. lihtsust ning selgust.

J. Mark ja J. W. Weski on selle wihukese korrektuuride lugemisel mõnegi kasuliku näpunäitega esinenud, mille puhul neile siinkohal tänu ütlen.

A. S.

I. Õigekirjutuse määrused.

Ilma sõnaalgulise h-ta

kirjutatakse järgmised sõnad: aewastama, aganab, agul, (wee) allikas (läte), Ants, antšakas, arenema, eile, elewus, iil ehk iiling (tuule puhang), irewil, irwitama, oblikas, oigama, uhmer, uisf, uitama, ulguma, ädal (mitte sõnast „häda“!), äfiline, äfisti, ämblik, õel, õht, õis, õõtsuma, õörn, üür, üürima jne¹).

[Sõnaalgulise h-ga

kirjutatakse järgmised sõnad: haawal (näit.: ükshaawal, wäheh.), habras, haigutama, halgas, hallikas (halliwõitu), hanguma, hani, hankima, herilane, hernes, hunnik, hurtfit, hõiskama, hõisja! hõre, hõöguma, hõõruma, hütt jne.

Ühe l-ga

kirjutatakse sõnad: külap (kuid: küll!), talutama (kandma, juhtima), talitama, talufas, ulu all. Samati üks l järgmiste sõnade lõpul: mul, sul, tal, tel, mil, sel, tol.

Kahe l-ga

kirjutatakse sõnad: allikas, küll (kuid: külap!), muullikas, tellingid, telliskivi.

Ühe m-ga

kirjutatakse sõnad: ometi, amet, seesama, sama, emis, timufas, himu, lümitama, komisjon, komisjar.

1) Näitustena esinewad siin teadagi ainult need sõnad, mille õigekirjutus kirjakeeles kõikuw.

Kahe m-ga

kirjutatakse sõnad: kummardama, ümmargune, ümmariſ, ümmardaja, kummuli, hommit, immitſema, tõmmu, ſammud.

Ühe n-ga

kirjutatakse sõnad: ſeni, ſuni, inetu, linast, wanit.

Kahe n-ga

kirjutatakse sõnad: ſõnnit, kannikaſ, hunnit, lännit, tunniſtama, õnnistama, linnast.

Ühe r-ga

kirjutatakse sõnad: (juttu, lõnga) korutama, kãru.

Kahe r-ga

kirjutatakse sõnad: (arwusid) korrutama (kaswatama), marraſtil, warrud, warruſad, ärritama.

Kaks s-e

kirjutatakse sõnus: pütisſepp, tõllaſſepp, kullaſſepp, puuſſepp jne.; Waheſſaare Willem, Kureſſaare jne. (wrđ. s sõnus: puiestee, jaoskond, ridaspuud, õpetajaskond jne.).

rs (mitte: rss)

kirjutatakse tüwe tugewas astmes, kui nõrgas astmes s eelmise r-ga sarnaneb: hirs (: hırred), förs (: förre), pars (: parre), tõrs (: tõrre), wars (: warre), õrs (: õrre). Neis loetakse häälik r pikalt.

rss (mitte: rs)

kirjutatakse tüwe tugewas astmes (s hääldatakse pikalt), kui nõrgas astmes esineb rs (lühidalt hääldatawa s-ga), ehk kui tüwel ainult üks aste on (pikalt hääldatawa s-ga): arſſin, kurſſ (: kurſid), lärſſ (: lärſa), marſſima (: marſin),

märfs (: märfid), pöršfad (: pöršas), turfs (: turfa), warfs (: warsad), Warsšawi, (härik-) wärfs (: wärfid), (laulu) wärfs (: wärfid).

Mitte: leitsin, kärpsed, waid: **leidsin**,
kär**se**b.

Tüwes esinewad **g, d, b** püsiwad muutumata alal ka siis, kui neile järgneb helita kaashäälikuga algaw (k, t, s) liide, näit.: leid**sin** (tüwi: leid-), and**ke** (tüwi: and-), fand**tu**, kär**se**d (tüwi: kärbe-s), jõud**sasti** (: jõud-ma), kaud**sed** (: kaudne), aeg**salt**, nüüd**sed**, urb**sed**, mood**jad**, kärg**sed** (: kärgne), marg**si**, jalg**si**, arg**tuš**, faebt**uš** jne.

Erandiks on sõnad: ergas, ärgas, märgas ja tõrges, millest: erksad, ärksad, märksad, tõrksed. — Sõnal „hõlpsad“ on nimet.: hõlpus.

-gi ja -ki.

Liide **-gi** kirjutatakse üksnes täishäälikute wõi helisewate kaashäälikute (l, m, n, r, v) järele: midag**i**, meieg**i** jõudsime sinna, hobufelg**i** hakkas külm, loomg**i** ei taha seda süüa, heing**i** kaswas tänawu wilets, selle ilmaga ei lähe foerg**i** wälja, laewg**i** müüdi tal maha jne.

Helita kaashäälikute (s, h, k, t, p, g, d, b) järele kirjutatakse aga **-fi**: fiis**fi**, unes**fi** ei saa ta rahu, aitä**hfi** jäi tal ütlemata, riit**fi** ei suuda neid kulusid kanda, nupp**fi** oli torni otsast maha wõetud, oleks ülemusele rood**fi** mehi weel ustawaks jäänud jne.

Soowitaw on siiski **f**, eriti **ff** järele tarwitada mitte **fi** (et põigata kujude eest: kukk-ki, rakk-ki), waid tarwilikku warjundit kaudselt sõnaga „isegi“ awaldada: isegi kukk, isegi rakk jne.

Mitte: juukstest, jooksta, waid: juustest,
joosta.

Kui **fš** ühendusele järgneb **t**, siis langeb **f** wälja, näit.: ufs: ustega, jook**fen**: joosta, joost**afse**, joostud, juut**sed**: juustest, juustega, fäit**sed**: fäisteni, wennat**sed**: wennastele, õet**sed**: õeste lapsed, omat**sed**: omastel, teot**fil**: teostest, föut**sed**: jõustes, lih**sed**: lihaste jne.

Erandid on: makstud, makstatse, pekstud, peksti, peks-
tama (nende kõrwal aga harilikumad: maksetud, makse-
takse, pekseti jne.).

K-, t-, p- (g-, [d-, b- asemel) l'a'e'nsõnade algul.

Wanemate, enam rahwaomaste laensõnade algule kirju-
tatakse **k-, t-, p-** (olguigi neil sõnul algkeeles g-, d-, b-),
näit.: kalopp, kaaloss, kaamassid, krahw, freeka, frunt, kuberner,
kummi, Saawet, teemant, tessatin, tiivan, tohter, tokument,
Paabel, pagas (reisu kompsud), Valdiski, palkon, palsam,
pambus, panderoll, pankrott, parun, pataljon, patarei,
patsillus, piibel, piiskop, piison, pilet, pörse, pronks,
puhwet, pura (borax), jne. Wõiks isegi: taanlane, Saani-
maa, tiiskant.

W, hw (mitte f).

Wanemates, enam rahwaomastes laensõnades kirju-
atakse kas **w** wõi **hw** algupärase f asemel: 1) **w** (mitte f!):
astwalt, kamp**w**er, kamp**w**ol, karawin, kont**w**erents, mani-
west, plat**w**orm, (raudtee) semat**w**or, waasan (fasan), wää**w**el,
wariser, weeb**w**uar, **w**orm, **w**ormel, **w**ormima, **w**ost**w**or,
würsik, **w**undament (wõiks isegi: tele**w**on, grammot**w**on)
jne. — 2) **hw** (mitte f!): Ah**w**rika, paragra**hw**, prob**hw**essor,
telegra**hw**, telegra**hw**eerima jne.

S- (mitte ts) wanemate laensõnade algul.

Wanemate, enam rahwaomaste laensõnade algul kirju-
tatakse **s-** (algupärase c-, z-, ч- asemel): seeder, sebra, senter
(keskpunkt), sentimeeter, setwerik, sidrun (mitte tsitron!),
figar, silinder, simmel, sirkel, sirdeldama, sirkus, sum(m)adan
jne. Ka tsement asemel wõiks: sement. Kõige uuemates
laensõnades aga **ts**: tsoon, tsükl, tsüklon jne.

¶Mitte: õpe-, waid: õppe- ja õpi-.

Et sõnast õpe omastaw õppe, siis on ainus õige
genetiivsetes liitumistes kirjutada õppe: õppeabinõu, õppe-
kama, õppekirjandus, õppejõud, õpperaamat, õppetöö jne. Nende
kõrwal on samati õiged kujud: õpileht, õppiraamat. Õppe-
ja õpi- wahe seisab selles, et eelmine tähendab 'õpetamise',

järgmine aga 'õppimise'. Seega võidakse tarvitada üksnes õppejõud 'õpetamisjõud', kuna teistes liitsõnadest mõlemad võimalikud on: õppekava 'õpetamiskava' ja õpikava 'õppimise kava', õpperaamat ja õpiraamat jne. Harilikult on mõistagi tegu samalajal õppe- kui ka õpi-raamatutega, kirjandusega, -tööga jne.

Mitte: tõmman, waid: tõmban.

Kirjakeele seisukohalt õiged vormid on tugewas astmes: tõmban, tõmbab, tõmbame, tõmbasite, tõmbaw jne. (kuid nõrgas astmes: tõmmatuü, tõmmake, tõmmata), sambad, lambal, hambaga jne. Wigased on seega: tõmman, tõmmama, lammal, hammaga jne.

Mitte: sattun, tekkib, waid: satun, tekib.

Kirjakeeles tarwitatakse: satun, ... satume, ... satumad, satufid, satutakse jne. (kuid: sattuma, sattuda, sattusin..., sattusid, sattugu jne.); tekin, tekid jne. terwes olewikus, tekitfin, tekitfid jne. terwes tingkõnes (kuid: tekkis, tekkida jne.). — Wigased vormid on seega: sattun, sattuks, tekkib jne.

Kurbtus (mitte: kurbus).

Argtus, halbts, kaebts, kurbts, põlgts (mitte: argus, halbus, kaebus, kurbus, põlgus).

Kupjad.

Sõna „kubjas“ on kirjakeeles painduwa tüwega, seega: kupjal, kupjaga, kupjad (kuid: kubjaste).

Rätsep.

Mitte rätsepp: rätseppade: rätseppasid, waid: rätsep: rätsepate: rätsepaid jne. Siin ei tundu sõna rätsep kõnelejale enam liitsõnana.

Mitte: „neljikleping“, waid: „nelikleping“.

Täishäälik i eel ei esine Eesti keeles iialgi j. Nagu seljad: seliti, küljed: küliti, nõnda ka: nelja: nelit, seega: nelikliit, nelikleping.

Ja- (mitte jä-!).

Ja-ga kirjutatakse sõnad: jada (rida, peenar), jagama, jagelema, jagu, jaff, jaffama, jama (liige, jätk), jamama, jampfima, jaurama (mitte: jägama, jäksama jne.).

Jä- kirjutatakse (Õigekirjutuse Sõnastiku järele) siiski sõnus: jändama, jätk, jätkama.

Mitte: peri, pera, w aid: pari, pera.

Kirjakeele seisukohast wigased sõnakujud on: ta on sellega peri“, „laewa pera“, kuna õige oleks: ta on sellega **päri** (s. o. nõus)“, „laewa **pära** (wrđ. sama tüvelised **pärast**, **pärandus**, **pärima**, **päris** jne.).

Mitte: herra, waid: härra.

Häälik r eel kirjutatakse **ä** (mitte e) järgmistes sõnades: **här**ra, **pär**gament, **pär**lid, **pär**lmutter, **Pär**ſia, **tär**pentin.

Mõök, wõõras (mitte: mõek, wõeras).

Järgmised sõnad kirjutatakse **õõ**-ga: **hõõ**ruma, **tõõ**lus, **tõõ**m, **tõõ**rutama, **lõõ**g, **lõõ**p, **lõõ**ritama, **lõõ**ſt, **lõõ**tš, **mõõ**t, **mõõ**n(ama), **mõõ**t(ma), **põõ**n, **põõ**ſas, **rõõ**mus, **rõõ**ſt, **rõõ**m, **ſõõ**n, **ſõõ**r, **ſõõ**rd, **ſõõ**res, **ſõõ**rmed, **ſõõ**utama, **wõõ**ras, **tõõ**nes, **tõõ**ſuma. **õe**-ga kirjutatakse üksnes: **nõel**(uma), **ſõel**(uma), **õel**.

-ea-

Diftong -ea- kirjutatakse sõnades: **hea** (**heasti**; selle kõrwal ka **hästi**, näit.: „hästi heasti“), **pea**, **peal** (**pealik**, **pealispuu**), **ſeadma** (**ſeatud**, **ſeatulſe**), **ſeadus** ja **teal** (siin). — Kuid **ää** sõnus: **hää**l, **pää**sema, **pää**stma.

ai.

ai diftongiga kirjutatakse: **laine**, **lainetama**, **naine**, **nairis**, **painama**, **painded**, **painutama**.

ae.

ae diftongiga kirjutatakse: **aed** (mitm. **aiad**), **kaebama**, **kaenal**, **kaewama**, **laen**, **laenama**, **waen**, **waenlane**, **waenulik**, **waene**.

Jäetud, mitte: jäätud.

Sõnast „jätma“ on järgnewad kujud **äe**-ga: **jäetafje**, **jäeti**, **jäetud** (mitte: jää...).

Wäike.

Mitte: weike, weiksed, waid: **wäife**(ne), **wäifejed**, (neid) **wäifeji**.

Mitte: auu, waid: au.

Ühe **u**-ga kirjutatakse diftongid sõnades: **au**, **aus**-tama, **nõu**.

Kannel.

Sõna kannel tüwi on **e**-line, seega **kandleb**, **kandlesti** jne. (mitte kandlid, kandlist jne.).

Pähe, mitte: pähä, päha.

h järele esineb kirjas **e**: **läheb**, **pähe**, **wähe**, **wähenda** (mitte: lähäb, pähä, wähä).

-wil ja -wel lõpulised mäarsõnad.

Täishääliku järele tarwitatakse **-wil**: **helewil**, **irewil**, **fohetwil**, **pinewil**, **põnewil**, **ärewil**, **hõrewil** jne. Kaashääliku järele esineb aga **-wel**: (silmad on) **kalkwel**, **liikwel**, **ootwel**, **waltwel**, **ärkwel** jne.

-ti lõpulised mäarsõnad.

Määrsõnade lõpp on **-ti** (mitte **-te**!), näit.: **hiljuti**, **fõigiti**, **mitmeti**, **ometi**, **nurgeti**, **põigiti**, **riistati**, **ferwiti**, **õhtuti**, **liiatigi**, **waheliti** jne.

-mini lõpulised mäarsõnad.

Määrsõnade lõpp on **-mini** (mitte **-mine**!), näit.: **halwemini**, **fündsamini**, **rutemini**, **tulijemini** jne.

-sti lõpulised mäarsõnad.

Määrsõnade lõpp on **-sti** (mitte **-ste**!), näit.: **halwasti**, **fõwasti**, **lahkesti**, **pahasti**, **rutusti**, **fuuresti**, **walufasti** jne.

-stikku lõpulised mäarsõnad.

Mäarsõna liites -stikku kirjutatakse k kahekordselt: **waſtaſtiffu**, **fõrmuſtiffu**, **läbiſtiffu**, **fohaſtiffu**. Kuid ü h e **f**-ga neist kujundatud omadussõnad: **waſtaſtiffune**, **fõrmuſtiffune**.

Kahekordne täishäälik wõõrsõnades.

Wõõrsõnus tarwitatakse pikka täishäälikut ja kirjutatakse see kahekordselt järgmistel juhustel:

1. Esimeses pearõhulises silbis, kui wokaal tõesti pikalt kuulub; näit.: **aa**dress, **aa**gent, **aa**loe, **Aa**sia, **aa**tom, **deek**an, **doos**sent, **draa**ma, **fiiis**ika, **geen**ius, **huu**mor, **jaan**uar, **Jaap**an, **juub**el, **juub**ilar, **kaab**el, **kaa**lossid, **kaan**al (wõiks ka: **kā**nal), **kaam**el, **Kaas**an, **kaas**us, **keem**ia, **koodek**s, **kriit**iline, **kwoor**um, **leeg**ion, **meet**od, **moot**or, **muusek**ant, **muuse**um, **muus**ika, **Muur**mani raudtee, **Nee**mani jõgi, **Nii**lus, **noom**en, **noow**embri kuu, **oo**kean, **ook**er, **oo**per, **Paab**el, **peet**ersell, **plaa**tina, **pluur**al, **prees**ens, **proog**ram, **proo**sa, **raadi**um, **reeg**el, **reeg**ion, **Saa**mara, **seeder**, **seek**und, **šee**wiot, **taab**el, **taap**ir, **teema**, **teem**ant, **tiisk**ant, **Uural**i keeled, **waas**an, **wee**bruar jne.

2. Kaasrõhulises silbis, **g**, **d**, **b**-ks painduwate **f**, **t**, **p** eel, näit.: **áparaat**: **áparaad**id: (kaks) **áparaati**, **átestaat**: **átestaad**id, **átribuu**t, **hügroskoop**: **-koob**id, **hüpo**teek: **-teeg**ist, **párasit**, **pieteet**, **réaliteet**, **déspoot**, **statuut**, **sünekdook**, **térmit**idest jne. (sest sõnadest ates-taat, hügrokoop, hüpo-teek jne. hääldatakse teist osa samati kui sõnu: taat: taadid, roop: roobid, teek: teegid). Samati neist tuletatud sõnus: **ábsoluut**ne (kuid: **ábsolutism**!), **hügrokoob**iline, **párasitlik**, **démokraat**ne.

3. Järgsilpides wõiks weel ainult siis, kui tõesti pikalt kuulduwale wokaalile ka pearõhk ehk kaasrõhk langeb, näit.: **ána**liisima, **bála**ad, **bálu**straad, **büroo**, **fassa**ad, **fiktii**wne, **föderatii**wne, **intii**mne, **kuraa**tor, **meloo**dia, **ókupatsioon**iline, **ópereer**ima, (**reaa**lsus), **skándaal**ne, **sót**siaalsed, **tarii**f, **téatraal**sus, **wokaal**id, **wulgaar**ne jne.

Kõigil muil juhustel, s. o. kui pearõhk asetatakse ehk wõidaks asetada esimesele silbile ja kui kaas-

õhuline järgsilp mitte selgesti pikalt ei kuuldu (eriti lahtiste kaashäälikute eel), kirjutatakse kindlasti ainult ühekoradne täishäälik, näit.: agronom, alkohol, diploma (mitte diploom!), eksam (mitte eksaam!), eksemplarid, eskadron, filosoofid: (kaks) filosoofi, insener, kanal, kanel, kárnawal, káutsjon, kómisjon, kómissar, kúltur, máterjalid, miljon, miljonärid, óksjon, órganid, pólitika, pórtselan, réalkool, réstoran, sekretär, séminar, spíralid, sümbol, süstem, télefon, trífunal, trubadur, Vátikan, wúlkán (mitte wulkaan!) jne.

Kui 3-nda punkti puhul mõne sõna kirjutusel kahtlus tekib, kas häälik tõesti pikk või lühike, siis kirjutatagu lihtsuse ja lühiduse põhimõttel ennemini üks kui kaks täishäälikut, näit.: áritmetika, mátematika, téater, téoretiline, térritorium jne.

Wõõrsõnade wokaalide õigekirjutus eesti keeles on igatahes keerulisemaist küsimustest, mille lahendus hõlbuks wahest siis, kui seadus maksma pandaks: pearõhk asetatagu alati esimesele silbile!

Mõned üksikud sõnad: eile, iialgi, õhtu, wastu; sarnadus.

Kirjakeeles tarwitatakse: eile (mitte: eila), iialgi (mitte: ialgi, ealgi), õhtu (mitte: õhta), wastu (mitte: wasta); sarnadus (mitte: sarnasus).

II. Noomeni tarwitamine.

Ains. osast. -d ja -t lõpud.

Ains. osastawas tarwitatakse **d** lõppu ainult esimese silbi järele:

a) kui esimeses silbis on pikk wokaal wõi diftong ilma järgnewa kaashäälikuta, näit.: maad, tööd, wööd, sood, puud, kuud, wõid, head, pead, kraed,

b) kui esimeses silbis on lühike wokaal ja sellele järgneb helisew konsonant l, r, n: tuld, werd, merd, und, lund, mõnd jne.

Märkus. Uuemais laensõnus (wõõrsõnus) tarwitatakse -d lõppu ka järgsilpide järele, kui sõna lõpeb pika wokaali wõi diftongiga: bürood, esseed, patareid, kantseleid jne.

Kõigil muil juhustel (s. o. ühesilbilistes tüwedes pikale wolaalile järgnewa helisewa kaashääliku järele, ja üleüldse helita kaashääliku järele, ning kahe ja mitmesilbiliste tüwede lõpul) kirjutatakse **t** (iseги siis, kui see **t** nõrgalt ja lühidalt hääldatakse): joont, leent, koort, weert, keelt, suurt, meelt, tuult, hoolt; (seda) neiut, peiut, härrat, prouat, preilit, tublit, kassat, summat, piigat, haput, läilat, mannat, proosat, lahjat, piigat, küpsat, kirjut, Jürit, Marit, Annat; numbrit, wantrit, seelikut, wärawat, (näen teda) tulewat, parandajat, walget, haiget, õhtut, lõunat, aastat, karset, sirget, kätkit, põrgut jne.

Teatawatel kordadel ains. osast. igat, isat, wabat, rublat jne.

a-lõpuliste (suuremalt osalt) paindumata tüwede iga, ifa, ema, waba, rubla, sada, wana j. t. ains. osastaw kääne

on teatawasti ilma -t lõputa, näit.: „iga inimest“, „ei ole tal isa ega ema“, „kui ühtki waba tundi leiduks“ jne. Kuid teatawil juhustel lauses, kui küsimus wõib tekkida, kas on tegu omastawa, sihitawa, nimetawa wõi osastawaga (on ju neil sõnul kõik neli — sõnal „sada“ kaks — käänet ühekujulised), liidetakse neile sõnadele selguse mõttes osastawa tunnusline lõpp -t juurde, näit.: „Igat kirjanduse sõpra peaks see raamat huwitama“ (kui iga, siis wõib see sõna ka „kirjanduse“ juurde kuuluda), „Siis riiwab see ring igat kolmnurga külge“ (wrđ.: „Siis riiwab see ring iga kolmnurga külge“), „Laps, kes oma isa sünnipäewal wäga rõõmustas...“ (wrđ. „L., kes oma isa sünnipäewal wäga rõõmustas...“, s. o. ise rõõmustas), „Mina isat palwelema“ (Wana Kannel II., nr. 291., A, 45.), „Laps kutsub oma wabat isa koju“, s. o. kutsub nimelt praegu, olewikus (wrđ.: „L. kutsub oma waba isa koju“, s. o. kutsub ta tulewikus, kawatseb teda lõpulikult, tõesti koju kutsuda), „Ta aitab emat tütre riidepanemisel“, „Teiseks nõuawad nad wabat kaubanduslist läbikäimist teiste maadega“, „Ei ole sadat marka wäärt“, „Alla sadat marka fukk ei müü“, „Pole rublati näinud“, „Need wanat moodi asjad“ jne.

Mitte: kuningast, waid: kuningat.

-as lõpulistel kolmesilbilistel sõnadel on ains. osastawa lõppul -at (mitte: ast), näit.: (seda) kuningat, (kaks) wafikat, harakat, pihlakat, sipelkat, toomingat, punakat, hapukat jne.

Mitmuse alus.

-te (-de)-lise mitmuse alus ehk põhikääne on ainsuse osastaw, s. o.: kõik mitmuse käänded (peale nimetawa, osastawa ja sihitawa) kujundatakse ainsuse osastawast wastawate käändelõppude juurde-liitmise teel. Seepärast: kui sõna tüwi wõi suffiks (tuletusliide) on ains. osastawas tugewas astmes (paines), siis on ka kõik mitm. käänded (peale kolme) tugewas astmes; on aga ains. osast. nõrgas, siis ka nimetatud mitmuse käänded nõrgas astmes. Näit.: a. os.: fulge — mitm.: fulgede,

fulgebefst jne. (mitte: sulede jne.); a. os. firge — mitm.: firgebe (mitte: kiredel!); ains. osast. turwast — mitm.: turwaste (mitte: turbate); a. os. ainet — mitm.: ainetel (mitte: ainedel); a. os. kaarti — mitm.: kaartide (mitte: kaardide); a. os. numbrit — mitm. numbrit (mitte: nummerde); a. os. firjaniffu, laewastiffu, mõisniffu — mitm.: firjaniffude, laewastiffude, mõisniffudel; a. os. menuetti — mitm.: menuettidest jne.

Numbrit (mitte nummert!)

-l, -r, -n lõpulistel paindumata tüwega noomenitel, mille nimetaw kahesilbiline ja tugewal astmel ja mille II-se silbi wokaal käänamisel wälja langeb, näit.: haigur, hõöwel, kangur, kelder, kindel, klamber, kukkur, lähker, meister, mööbel, nukker, number, (mitte nummer!), piibel, suhkur, waagen, weider jne., — kujundatakse ainsuse osastaw kääne omastawast, seega: (om. haigru + t =) haigrut, (hõöwli + t =) hõöwlit, kangrut, keldrit, kindlat, klambrit, kukrut, lähkrit, meistrit, mööblit, nukrat, numbrit, piiblit, suhkrut, waagnat, weidrat jne. (mitte: keldert, mööbelt, nukkert, numbert ega nummert, weidert!). Neil sõnul kujundatakse seega ka kõik muud käänded ains. omastawast (mitte nimetawast!): klambri-tega (mitte klammerdega!), numbri-tel (mitte nummerdel!) jne.

Kannelt, pastalt (mitte kandlit, pastlat!).

-l, -r, -n, -s lõpulistel painduwa tüwega noomenitel, mille nimetaw kahesilbiline, kuid nõrgal astmel, kujundatakse ains. osastaw ja kõik mitmuse käänded (peale nimetawa, osastawa ja sihitawa) sellest nõrgaastmelisest nimetawast, seega: akna-t, kannel-t, kufal-de, kallis-t, kaunis-t, pasta-dest, sammal-dega, wemmal-dele jne. (mitte aga tugewaastmelisest omastawast: akna-t, kauni-t, pastla-test, sambla-tega jne.!).

Märkus. -s lõpulistest tarwitatakse mitmuses siiski tugewaastmelist tüwe: kallite, kaunitel.

Mitte: tütarte, waid: tütarde.

Mitm. omastawas ja sellest kujundatud teistes käänetes esineb teise silbi l, n, r järelle **d** (mitte: t), kuigi ains. osast. lõpeb -t-ga: tütarde, afende, fanneldel, kufaldest, matardega, pastaldele, sammaldeta jne.

Mitmuse osastawa lühikesed lõpud.

Mitmuse osastawal on neli nõnda nim. lühikest lõppu: u, i, a, e. Nende tarwituse kohta maksab järgmine seadus:

Mitmuse osastawa lühikesed lõpud u, i, a, e olenewad sõnatüwe lõppwokaalist¹⁾; ja tüwe esimese silbi wokaalist.]

1. On tüwe lõppwokaal a (näit.: a**sj**a, nae**l**a, tar**j**a), esimeses silbis aga wokaalid a, õ (kas üksi wõi diftongi eelosadena), i ja diftongid ei ehk äi (näit.: a**sj**a, hõ**l**ma, piit**j**a, lei**w**a, wäi**n**a), siis tuleb tarwitada mitm. osastawa lõpuna u, näit.: a**sj**u, hõ**l**mu, piit**j**u, lei**w**u, wäi**n**u jne.
2. On tüwe lõppwokaal a, esimeses silbis aga wokaalid ä, ö, ü, e, i, o ehk u, näit.: h**ä**nna, p**ü**ha, pe**e**a, il**i**ma, fo**e**ra, mu**u**sta; wõi on tüwe lõppwokaal e (tüwe esimese silbi wokaalist hoolimata), näituseks: nur**e**, lap**e**, tuleb tarwitada mitm. osastawa lõpuna i, näit.: h**ä**ndi, p**ü**hi, pe**e**ti, fo**e**ri, mu**u**sti; — nur**i**, lap**i** jne.
3. On aga tüwe lõppwokaal i ehk u, näit.: mü**ts**i, sa**an**i; a**h**ju, ma**ts**u, lau**l**u (olgu tüwe esimese silbi wokaal missugune tahes), wõib mitm. osastawa lõpuna tarwitada kas a wõi e wõi pikka lõppu -sid, näit.: ki**m**a, mü**ts**a ehk mü**ts**e, sa**an**a ehk sa**an**isid, a**h**e ehk a**h**jusid, ma**ts**usid, lau**l**usid ehk laule, us**t**usid, kirjanik**k**a, suur**t**ük**k**a, õnnelik**k**a jne. Praegune keelepruuk on käesolewal puhul weel kõikuw.

1) Sõna tüwe leiame ainsuse omastawast wõi osastawast käändest. Näit. on sõnust aed. mari, h**ä**rg, f**ä**si, naine, pal**l** tüwed: ai**a** ehk aeda, mar**j**a, h**ä**r**j**a ehk h**ä**rga, f**ä**e, naise, pal**g**i. Nende tüwede lõppwokaalid seega a, e, i.

Mitmuse osastawa lühikeste lõppude tabel.

Mitm. osastawa lõpp	Tingimused		N ä i t e d
	Tilwe lõppwokaal	Esimese silbi wokaal	
-u	a	a	Wanu asju. Aedu, aegu, atru, halbu, haudu, jalgu, kaeru, kalu, kanu, karju, kaunu, laewu, laiu, laudu, marju, naelu, nahku, nalju, paelu, pahu, paiku, patju, salku, tarku, waipu, warssu jne.
		õ	Sõnu. Hõlmu, kõrwu, lõngu, nõelu, nõidu, nõtru, õunu, põtru, sõpru, tõldu, wõlgu jne.
		i	Witsju. Ilmu, hindu, kirju, linnu, piisku, piitsa, ridu, sigu, sildu, tiibu, wigu, wilju jne.
		ei, äi	Heinu. Leibu, seinu. Äiu (äiasid), käiu, wainu.
-i	a	ä	Märgi pärgi. Händi, härgi, kappi, laatsi, mändi, pärni jne. Erandid (u): Käsnu, ränku, wälju, wähju.
		e	Metfi. Lehmi, leppi, pesi, selgi, seppi, teri, wendi jne.
		i	Pikfi kingi. Iwi, silmi jne. 1).
		ü, õ	Külmi pühi. Kühmi, Pööri, sööti (om. sööda). Erandid (e):
		u	Musti sutfi. Kuiwi, kurbi, luudi, nurki, pulmi, pungu, tuimi, urbi jne. 1. j ja i järel: kuhje, kurje, nuie, ohje, orje, põhje, sooje, tühje.
		o	Ofi. Koeri, kohti, konni, loomi, omi, otri, otsi, pohli jne. 2. Sõnad: nuge, mune, ube, (tube).
e	—	Noori mehi. Hiiri (om. hiire), jälgi, järgi, järwi, juuri, kaari, kaski, keeli, kiiri, kõiki, kõrsi, kõrgi, käsi (wõib ka: käsa), kõisi, külgi, küüsi, lapsi, lehti, naisi, nurmi, pilwi, põlwi, põski, reisi, seeni, sulgi, suuri, sääski, sõlgi, sõlmi, sõrmi, süsi (wõib ka: süsa), taimi, talwi, teisi, telgi, tetri, tähti, tõrsi, uksi, uusi, warsi, õisi jne.	

1) Esiwokaalsed sõnad.

Mitt. osastawa lõpp	Tingimused		N ä i t e d
	Tüve lõppwokaal	Esimese silbi wokaal	
-a,	i	—	Riwa, tonta ehk fonte . Hoopa ehk hoope ehk hoopisid, karpa e. karpe, kaussa e. kausse, klaase e. klaasa, kraawe e. kraawa e. kraawisid, kratte, kulpe e. kulpa, kurke e. kurka, lööke e. lööka, mütsa e. mütse, palka e. palke e. palkisid, pinke e. pinkisid, poissa, püksa e. pükse, saane e. saanisid, seltsa, särka e. särke, tempa, tükka, tonta e. tontisid, tunda e. tunde e. tundisid jne.
-e, -fid	u	—	Rända, linde ehk linda ehk lindufid. Ahje e. ahjusid, halga, kirpa e. kirpe, laasta, laule e. laulusid, näppa, pauke e. paukusid, samme ehk sammusid, silka, tikka jne. [Paljud sõnad tarwit. peaaegu ainult -fid lõpuga, näit.: arwusid, jõudusid, kurkusid (wrđ. kurka!), maksusid, murdusid, tantsusid, tõugusid, uskusid jne.] Šnellikka firjanikka. Ametlikka, ametnikka, kannatlikka, suurtükka, sõbralikka. (Et lühendatud mitmuse omastawaga ühtesattumist poleks, on soovitaw neil sõnul -a lõppu tarwitada.)

Kui kaheldakse näit., kas on sõnast leið mitm. osast. **leibu** wõi **leibi**, waadatagu tingimuste all esiti tüwelõpu latri **a** (tüwi **leiwā**), siis tüwe esimese silbi wokaali **ei** latri järele; leitakse lõpp **u**, seega: **leibu**. Kui kaheldakse, kas **pulmi** wõi **pulme**, kas **teiji** wõi **teisa**, otsitagu jällegi a) esiti **a** (**pulmā**), siis **u** (**pulma**) järele, b) ainult **e** latri järele: leitakse mõlemal puhul mitm. osast. lõpp **i**, seega: **pulmi**, **teisi**.

Seega on wigased järgnewad osastawad: „waenlane pommitab meie asupaika“; „waenlane oli muutmas oma seisukohte“, „müüakse muste sukke“, „teisa naise“, „hulk palgiotse“, õuni jne.

Mitm. osastawas: millal -sid, millal -si?

Mitm. osast. lõppu -fid tarwitatakse siis, kui see =fi silp on liigarwuline (3-s, 5 s, 7-s), seega ka asrõhuline, näit.: kujufid, talufid, tõugufid, esteetifid, relatiwi-

teetifid jne. On aga silp =fi paarisarwuline, seega rōhuta, siis ei järgne sellele mitte d, näit.: seletufi, kogudufi, kõnelemifi jne.

Märkus. Teises silbis esineb alati lõpp =fid (kaasrõhuline!): teefid, kuufid, suufid, mõfid, kraefid.

Mitm. osast.: mitte „endiseid“, waid „endisi“.

Kui -uš ja -ne lõpulistel kolmesilbilistel tüwedel kaasrõhk langeb mitm. osastawa s+ wokaali eelsele, s. o. teisele (paarisarwulisele) silbile [mis sünnib siis, kui tüwi on tugewal astmel, näit. loe: enndine, wäikene, üleüldine, põhjus, kerrjus (= kerjamine), ollus, saadus, kurrsus jne.], siis on see s+ wokaal ilma järgnewa d-ta, s. o. =fi (mitte: -seid), näit.: „éndifi inimesi“ (mitte: endiseid in.), „wäifefi asju“ (mitte: wäikseid a.), „üleüldifi põhjufi“ (mitte: üleüldseid põhjuseid, sest loetakse: põhjusi), „neid alaliifi kerjufi“ (wrđ. kerjuseid 'kerjajaid'), „keemilisi ollufi, „wäljamaa saadufi“ (wrđ. „heina saadusid“, sest „saad“ ei ole mitte kolme ega enamsilbiline -uš ega -ne lõpuline tüwi), „pani toime furjufi“, kuuljufi (mitte kuulsuseid!), õigufi, aastafi (sõnast: aastane), haiglasti, ühtlasti jne. — Kuid: tehti otjuseid, sest nimetawat ei hääldata kirjekeeles mitte „otssus“, waid otjus; samati: saatis termiseid (nim.: termis, mitte: „terrwis“), neid jäänuseid (mitte: jäänusi).

Mitm. osastawas: numbreid, sõdureid.

Mitmesilbilistel i-lõpulistel tüwedel wõib selguse nimel (et mitm. nimetawa ja osastawa kokkusattumist ära hoida) tarwitada mitm. osastawa lõpuna -eid. Kahemõttelised oleksid näit. laused: „Arwatakse, et õhmitserid sõdurid on sellele teele prowotseerinud“ (Kumb on kumba prowotseerinud? Kui esimesed wiimaseid, siis kas kõik teatawad sõdurid wõi ainult sõdurisi?), „Wagunid wõetakse parandusele“ (Kas kõik wagunid wõi osa wagunisi, -eid?), „Ta kirjutas nmmbrid paberile“. Arusaamatus kaob ja lause mõtte on täpiselem, kui tarwitada: (neid) kahwleid, floostreid, meistreid, ministreid, numbreid, pabereid, preestreid, prohwešforeid, pudeleid, rööwleid, sõdureid, waguneid, wanfreid jne.

Ains. sisseütlew -sse.

Minestusse, alumisse, kuid wiimasesse.

-us ja -mine liitelistel sõnadel wõib langeda sisseütlewa käände lõpu -sfe eel olew silp -fe- wälja ainult siis, kui ta rõhuta, s. o. IV-nda (paarisarwulise) silbi kujundab. On aga -fe- kaasrõhuline, siis ta püsib.

a) Näitused, kus rõhuta -fe- kaob: „Ta langes (minestuse-sse ehk minestusfe“, „Astus teise (kogudu-se-sse ehk fogudušfe“, „Asus linna (lähedu-se-sse ehk lähedušfe“, „Langes suurde wiletsusse“ (ehk wiletsu-se-sse; silp -se- on siin IV-as, seega rõhuta), „Läks mäekawandusfe“, „Jäi endisesse tegewusfe“, „Astus uude walitusfe“, „Jõudis ešimesfe (ehk esimè-se-sse) tupp“, „Alumise ja ülemise korda paigutati uued üürilised“, „Mis kaupade kaalumise puutub, ...“ —

b) Näitused, kus rõhuline fe püsib: wiimasfešfe, igapäewafèšfe, loomifèšfe jne.

Tugewaastmeliste tüwedega -us lõpulistel sõnadel püsib ka harilikult praegune kolmas, kaasrõhuliseks muutunud (endine neljas, rõhuta) silp -fe-, näit.: „Rahwas heideti orjusfešfe“ (harwa: orjusse), „Waatas kaugusfešfe“ (harwa: kaugusse), „Mis taewakehade walgusfešfe puutub, ...“ (harwa: walgusse), näitusfešfe jne.

Ains. sisseütlewal -de.

Ainsuse sisseütlew kääne on -de lõpuline järgmistel sõnadel: äärde, hoolde, hääide, juurde, feelde, laande, läände, meelde, soonde, fäärde, suurde, tuulde: — lunde (= lumi), merde, tulde, werde.

Kahemõtteline oleks näituseks lause: „Salongi nulitsaga õigesnurgas läheb mere ääre nõnda nimetatud „Lossitee“, kuna selgem on: „S. uulitsaga õigesnurgas läheb mere äärde n. n. „L“; „Kui nii edasi — ja niisugune suur osawõtmine on alaline — siis peame wist ometi suurde „Estoonia“ saali edasi jääma“ (Päewal.), — kui siin kirjutada „suure“, siis jääb lugejal arusaamatuks, kas „suure Estoonia saali“ wõi „suurde E. saali“ s. o. „Estoonia suurde saali“ (oli omalajal ju kaks Estooniat: uus ja suur, wana ja wäike); wrd. ka: „Suurdemedu

algas" ja „juurewedu algas“; „Teise keele laenatud sõnad“ ja „Teise keele laenatud sõnad“ jne.

Märkus. Neist võib paralleelselt muidugi ka -sse-list sisseütlevat tarvitada, näit.: „mis tema häälesse aga puutub“, „mis meresse puutub, siis arwati...“

Kodu, koju, kodunt.

Sõnast kodu on seesütl. kodu, sisseütl. koju ja seestütlev kodunt ehk kottu, kui need sõnad atribuudigu mitte ära pole määratud: „Wend töötab kodu“, „Lähme koju!“ „Wõtsin need raamatud kodunt (kottu) kaasa“. On aga sõna kodu kuidagi ära määratud, siis kodus, kodusse, kodust: „wend töötab oma wanemate kodus“, „Lähme tagasi armsasse kodusel!“ „Tõin need raamatud kaasa oma endisest kodust“.

Alaleütleva lõpp alati -le.

Alaleütleva lõpp on kirjas, lihtsuse mõttes alati -le, niihästi rõhuta kui ka kaasrõhulise silbi järele: **paremale**, **tütardele**, **kuningale**, **kuningatele**, **juuremale** jne.

Rõhuta silbi järele -le (kuningatele, isale) ja kaasrõhulise silbi järelise -lle (kuningalle, jõukalle, tütrele, isadelle, ausalle jne) wahel wahetegemine oleks meie kirjawiisis asjata raskuseks, komistuskiwiks, eriti laiematele hulkadele, kellel võimata sõrdlemisi keerulist, keeleajalool põhjenuwat reeglit kindlalt omandada.

Kõnes tarvitab muidugi terve idapoolne Eesti kaasrõhulise silbi järele -lle (=ll) siiski ainult ll-s wältes!).

Mitte: „rotist näritud leib“, waid: „roti näritud leib“.

Atribuudina ehk predikaadina esinewa tehtawiku minewiku kesksõna (-tud, -dud) loogiline alus esineb omastawas (genet.), mitte seestütlevas: „leib on roti näritud“ (mitte: rotist näritud“, mis saksapärase), „wenna ehitatud maja“ (mitte: wennast ehitatud maja), „Jumala loodud

asjad“, „need asjad on Jumala loodud“, „kelle parandatud see töö on?“ (mitte: kellest parandatud), „see maja on walitsuse ostetud“ jne.

Olewa käände tüwi.

Nagu teistelgi ainsuse käanel (peale osastawa, sihitawa ja nimetawa), esineb ka ainsuse olewa käände tüwi samas astmes (paines), kui omastawa (genet.) tüwi. On omastawa tüwi tugewas astmes, näit.: turba, urka, mõtte, ehte, siis esineb ka olewa k. tüwi tugewal astmel: turbana, urkana, mõttena, ehtena jne. On aga omastawa k. tüwi nõrgal astmel, näit.: poja, käe, jõe, selja, lese, märja, siis on ka olewa k. tüwi nõrgal astmel, näit.: pojana (mitte poegana!), käena (mitte käsina!), jõena woolaw wesi (mitte jõgena!), lesena elasin seal (mitte leskena!), märjana (mitte märgana!), sulena (mitte sulgena!), tarwilituna (mitte: tarwilikkuna!) jne.

Olewa käände wäär tarwitamine.

Olewa käände tarwitamine on õige ainult siis, kui ta tõesti lausekonstruktsiooni lühendab, näit.: „Lapsena elasin seal“ (pro lapse põlwes e. s.), „kodumaale tagasi pööras ta murtud mehena“ (pro „k. t. p. ta kui murtud mees“) jne. Rahwakeelele wõõras ja liialduslik oleks aga tarwitada olewat ütlustes nagu: „teie luuletuste riimid tunduvad otsitute na“, wägisi esile kistute na“, „sarnane asi tundub minule imelikuna“, „see töö tundub paremana“, „palju ilusama näib see ütlus“; „need hooned seisawad juba mõnda aega tühjana“, „see maa näib nii puhtana ja korralikuna“, „pealegi tundub nominatiivne liitumiswiis suursugusemana“; „läks näljase na magama“, „kolmeaastase na oli ta juba suur poiss“, „... need sõnad, õigesti tarwita tute na“... (!!). Nende asjata pikkade ja kohmakate konstruktsionide asemel on palju lühem ja omapärasem öelda: „teie luuletuste riimid tunduvad otsitud (ehk: otsitult), wägisi esile kistud“, „sarnane asi tundub minule imelik“, „see töö tundub parem“, „palju ilusam näib see ütlus“, „need hooned seisawad juba mõnda aega tühjad“, „see maa näib nii puhas ja korralik“, „pealegi tundub nominatiivne liitumine suursugusem“; „läks näljase lt

magama“, „kolmeaastase l t oli ta juba suur poiss“ „... need sõnad, õigesti tarwitatu l t...“¹⁾).

Lühendatud mitmus.

Mitte: skoute ajakiri, ajakirjanik(k)e ühisus, waid: skoutide ajakiri, ajakirjanikkude ühisus.

Et kahe käände (omast. ja osast.) ühtesattumise eest hoida ja et lausele suurejoonelisemat rütmi anda, tuleb wõimalikult wähe tarwitada n. n. lühendatud mitmust. Mitte: „Kas on asunikke rent õiglane?“ waid: „Kas on asunikku d e r. õigl.?“ Mitte: „jõude teoria“, „tarwilik(k)el kordel“, „tantses t ja laulest“ jne., waid: „jõudude teoria“, „tarwilikkudel kordadel“, „tantsudest ja lauludest“ jne.

Ainult wähestes kiwinenud ütelistes ja kõnekäänudes tuleb lühendatud mitmust tarwitada: „silme wahel“, „polnud jalge all tuge“, „andis jalgele walu“, „wõttis mokke wahela“ jne.

Mitte: „tunneb kaupmeest Nõmme“, waid: „tunneb kaupmees Nõmme“.

Pärisnime eel atribuudina (määrusena) esinew üldnimeline substantiiv (nimisõna) jääb k ä ä n a m a t a tingimusel, kui ta ise omakorda pole eriliselt ära määratud teise atribuudi ehk kõrwallause waral. Seega mitte: „Präsidenti Zannella peale wisati pomm“, waid: „Präsident Z. peale wisati pomm“ (kuid siiski: „Fiume walitsuse presidenti Z. peale wisati pomm“). Mitte: „See on advokaadi Mäe maja“, waid: „See on advokaat Mäe maja“ (kuid: „See on tuntud advokaadi Mäe maja“). Mitte: laulikule A. Reinwaldile, waid: laulik A. Reinwaldile (kuid: kuulsale laulikule A. Reinwaldile). Mitte: „Asjast teada saades, saatis haridusminister riigi kooliduniku Mikkelsaare Pärnu“, waid: „... kooliduniku Mikkelsaare P...“ Niisamati: Ametnik N. juures oli läbiotsimine (mitte: ametniku N. ...), Ajaleht „Postimehe“ kaastöölised, Püningas Aleksander Suure wõidud, Wagajutt Johannes Kuldsuust jne.

Kohanimed omastawas.

Kohanimed esinewad eesti keeles mitte nimetawas, waid omastawas käändes, näit.: „Mis linn see

1) Wrd. ka wanasõna: „Wäana wits wõsulit, ära mine palgilt wäänama“.

on? — „Walga“ (mitte Walk!). „Tuntud supeluslinn on Kuressaare“ (mitte Kuressaar!). „Riia (mitte Riig) on Latwia pealinn“. „Aunuse ei ole weel waba Wene ikkest“. „Petseri on Eesti külge liidetud“. „Selle maa nimi on Alutaguse“.

Eesti sugunimede käänamine.

Eesti sugunimede käänamine sünnib samal wiisil kui wastawate üldnimede käänamine, s. o. tüwe lõppwokaal püsib sama ja tüwi paindub käänamisel. Näit.: Luts — O. Lutsu teosed (mitte O. Lutsi t.!), G. Suitsu luuletused, Pöld — prof. Põllu (mitte Pöld'i!) loengud, Sild — hra Silla kõne (mitte Sild'i, mis kuuljal oletada lubaks nimetawat Silt!), Kurg — Kure kauplus (mitte Kurg'i k., — nõnda kõlaks siis, kui oleks nimet. Kurk!), Kuld — pr. Kulla juures (mitte pr. Kuld'i j.!), Särg — Dr. Särjele (mitte Särg'ile!). Piip — minister Piibu politika (mitte Piip'i!), Jakob Hurda wanawara (kui juba nimetaw Hurt ei ole inetu, kuidas wõiks siis om. Hurda inetult wõi labaselt kõlada?!), Jürine — Jürisele, Mägi — Mäega, Toomingas — Toomingal (mitte Toomingasel!) Pihlakas — Pihlaka kirjastus, Sepp — Sepalt (mitte Sepp'ilt!), Heinkõrs — Heinkõrrel, Jõgi — Jõe, Kask — Kase, Kiwisild — Kiwisillale, Jaan Oksa (mitte Oks'i) jutud, Leht — Lehe, Nõmmeotsal (mitte Nõmmeots'il), minister Kukest (mitte: Kukk'ist) jne. 1).

Erandid wõiksid wahest olla ainult kahesilbilised konsonantlõpulised nimed nagu: Kallas — saadik Kallasele, Kallis — kunstn. Kallisest, Pöder — kindral Pöderiga, Waher — Waheril jne, kus tüwe paindumata jätmine keeleunnit vähem riiwab.

Mitte: „lapsed kaswawad suurteks“, waid:
„lapsed kaswawad suureks“.

Predikatiiv-adverbiaalina esinewat omadussõna tarwitatakse ainsuse saawas käändes isegi siis, kui alus on

1) Ülemal esinew määrus põhjeneb Emakeele Seltsi põhimõttelisel otsusel, tehtud koosolekul 20. weebr. 1921. a., millest osa wõtsid ka mitmed tuntud juristid (riigikohtu esim. Parts, notar. Kristelstein), kes põhjendatult kinnitasid, et seesugune nimede käänamine ka ametlikudes paberites wõimalik on ja segadust kuidagi ei sünnita.

mitmuses, näit.: „lapsed kaswawad suureks“, „nad on nõus, et mõlemad keeled ametlikuks loetaks“, „neid tütarlapsi peeti terwes linnas ilusaks“, „asjaolud muutusid lahedamaks“, „lõpuks esile toodud tööd loeti kõige paremaks“, „tema lapsed tunnistati seaduslikuks“, „jäägem mõistlikuks“ jne. Wenepärane ja seega wigane oleks aga öelda (nagu sagedasti kirjanduses leida): „lapsed kaswawad suurteks“, „nad on nõus, et mõlemad keeled ametlikkudeks loetaks“, „neid tütarlapsi peeti terwes linnas ilusateks“, „asjaolud muutusid lahedamateks“, „lõpuks esile toodud tööd loeti kõige paremateks“, „tema lapsed tunnistati seaduslikkudeks“, „sõnad jääwad muutumatumateks“ (!! — pro: muutumata), „jäägem mõistlikkudeks“.

Mitte: „noorena mehena“, waid: „noore mehena“.

Omadussõna jääb nimisõna eel käänamata, s. o. omastawa (genet.) kujusse järgmistes käänetes: olew, rajaw, kaasaütlew, ilmaütlew. Näit.: noore mehena (mitte: noorena mehena), õnnetute leskedena (mitte: õnnetumatenä leskedena), poole sääreni wees (mitte: pooleni sääreni wees); ulatab kõrgemate mägedeni (mitte: kõrgemateni mägedeni) jne.

Mitte: õnnetumad, waid: õnnetud.

Et ära hoida asjata pikki ja inetult kõlawaid wormisid nagu: mõnutumateni (kui oleks sõnast mõnutu tüwi mõnutuma-, siis muidugi wõrrelaste mõnutuma-m, sellest mitmuse rajaw kääne mõnutu-ma-ma-te-ni!!!), parandamatu-ma-ma-te-le (wõrrelwõrre mitm. alaleütlewas), jne., seks tuleb tu liitelisi adjektiwisid ilma -ma- silbita käänata, seega: õnnetud inimesed (mitte: õnnetumad in.), sellele saamatule inimesele, mõistmatuteft mõtetest (weel parem: mõistmata mõtetest), wõrrelw. parandamatumatele kurjategijatele (ikkagi üks silp vähem kui wormis: parandamatu-ma-ma-te-le; parem oleks aga öelda: enam parandamata kurjategijatele ehk parandamatumailek.) jne.

Erilist superlatiivi kuju eesti keeles ei ole.

Nagu mõneski teises kultuurkeeles (näit. prantsuse keel), puudub ka eestikeeles eriline üliwõrde (superlatiivi) worm. Eesti keeles awaldatakse superlatiivi mõistet järgmiselt:

1. Sõnaga kõige, kõigist komparatiivi kõrwal, näit.: „kõige kaunimad kunstitööd“, „see ehitus on suurem kõigist“ jne.
2. Komparatiiviga: „Kallim asi ilma peal“, „Selleks ei ole vähematki tarwidust“, „See on kõrgem kohus meie riigis“, „Kattis teda pealt selgema kullaga“, „Ta oli ausam mees terve rahwa hulgas“, „See oli õndsam silmapilk minu elus“, „Oh Ilmatar, ilusam neitsi“ jne.
3. Sõnadega: üli, wäga, ilmatu, püsti, tohutu jne. algastme eel.
4. Harwem ka rahwakeeles seesuguste konstruktсионidega kui: „Siis olin ma õnnelikkude õnnelik“, „See inimene on rumalate rumal“, „See pilt oli ilusam kui ilus“.

Pikad ja lühikesed asesõnad,

Langeb lauserõhk asesõna peale, siis tarwitatakse teda pikal kujul: mina, sinule, temalt, meie, nemad, sellest, nendel jne. On aga asesõna lauserõhuta, s. o. teda ei toonitata lauses mitte eriliselt, siis esineb ta lühikesel kujul: ma, sulle, talt, me, nad, sest, neil jne. Näited:

Lauserõhuliselt:

Mina lootsin seda küll, sina aga mitte.

Kellele see wõimalus anti? Kas minule?

Kes seal kõneleb, kas sina? — Jah, mina!

Walitseda wõiwad siin emb kumb, kas meie wõi teie.

Minu soowid on täidetud, sinu soowid aga mitte.

Nemad ei lepi ialgi kokku. Kas just sellel tunnil?

Lauserõhuta:

Ma lootsin, et sa ära sõidad. Mulle anti wõimalus teda kaitsta.

Sa kõneled küll wäljult, kuid ma ei kuule sind siiski mitte.

Énam ei suuda te rahwast walitseda.

Mu sóowid on täidetud.

Nad ei lepi ialgi kokku.

Sel tunnil, kui maru merel möllas, . . .

Oma käänamisest nimisõna eel.

Sõna oma jääb nimisõna eel käänamata, kui „oma“ lauserõhuta on, s. o. kui sõna „oma“ lauses mitte eriti ei toonitata, näit.: „Jagasin kõik asjad oma lähematele sõpradele“, „Weereta oma mured minu peale“, „Ema andis oma lapsele õuna“, „Kutsusin sõbra oma kodukülasse kaasa“, „Riik kaitseb oma alamaid“ (kui lauserõhuline sõna on „alamaid“).

Esineb aga sõna „oma“ lauses lauserõhuliselt, s. o. kui teda erilisel tähtsana toonitatakse, alla kriipsutatakse, siis on ta käänataw: „Seni elas ta üirikorteris, nüüd elab ta omaš majas“, „Oleme ju kõik omad inimesed“, „Ema andis omale lapsele õuna, wõõra lapse jättis aga ilma“, „Igal inimesel on omad mured“ (s. o. omad erilised mured), „omad witsad peksawad“ (wrđ.: „Korjas oma witsad üles ja läks“), „Kewade ja suwi paneb omad pillid (s. o. omad teatawad „pillid“) hüüdma, mille järele lastel tuleb tantsida“ (wrđ. „Wõttis oma pasunad ja pillid ning läks“), „Tal on leib omaš käest“ (wrđ.: „Ta kõneles oma haigest käest“), „Seda laulu lauldakse jällegi omal wiisil“, „Iga riik kaitseb ainult omi alamaid, mitte aga wõõraid“, „Omaš kohast on see ju õige“, „Kaks laewa, mis omal jõul jääst lahti rabelesid“.

Mitte: kellede, millede, kõikide, waid: kelle, mille, kõigi.

Sõnadest feš ja miš on mitmuse käänded samakujulised mis ainsuseski: „Inimesed, felleš (mitte: kelledest) ta kõneles...“, „Asjaolud, mille (mitte: millede) kohta selgus puudub“.

Sõnast fõiš kujundatakse harilikult ainult i-line (mitte de-line), mitmus: fõigile inimestele (mitte: kõikidele in.), „fõigifš (mitte: kõikidest) neist juhustest waigiti“. Ainult siis, kui sõna lauses erilisel rõhutatud, tarwitakse wahel ka de-list mitmust: fõifi-de.

Üht wõi ühte, kaht wõi kahte?

Sõnadest ütš ja fašš on tarwitusel kahesugune ains. osastaw üht ja ühte, faht ja fahte. Esimesi (üht, faht) tarwi-

tatakse siis, kui sõnad ise lauserõhuta, s. o. lauses mitte eriliselt toonitatud pole, näit.: „Silmasin üht imelikku inimest“ (siin on lauserõhuline mitte üht, vaid imelikku), „Kui ühtainustki päewa veel wiiwitada wõiksin!“ „Rahht uuemat ja kaunimat maja linnas kawatseb walitsus ära osta ja ametiasutusteks muuta“. — On aga sõnad ühes ja tehes lauserõhulised, s. o. kui neid lauses eriliselt toonitatakse, siis tarwitatakse neid pikemal kujul (ühthe, tehte), näit.: „Ühtegi päewa ei tohi sa siin enam wiibida!“, „Kirjutasin paberile neli ühte“, „Seda wõidakse seletada tehte moodi“, „Õpetaja pani õpilasele kolm tehte“, „Mitu inimest sa silmasid? kas tehte?“

Mõlemal ja mõlemil.

Mõlema= tarwitatakse üksnes ainsuses: mõlemal pojal, mõlemaft korrast jne. Mitmuses aga esineb mõlemi=: mõlemil (= -atel) poegadel, mõlemift kordadest.

III. Aegsõna tarwitamine.

Mitte: (nemad) tuliwad, waid: (nemad) tulid.

Minewiku mitmuse kolmanda isiku lõpul on **-id** (mitte: -iwad), näit.: nad tulid siia (mitte: tuliwad siia), lapsed jooksid minema, ilmad hakkasid halwenema jne.

Pesin, surin, panin.

Kirjakeele seisukohalt õiged wormid on: (ma) pesin, (nad) pesid, (sina) surid, (tema) furi, (ma) panin, (ta) pani, (nad) panid jne. (mitte: pesesin, pesesiwad, suresid, sures, pantsin, pandis, pantsid jne.!).

Pesta, surra, panna.

Kirjakeele seisukohalt õiged infinitiivi wormid on: pesta, surra, panna; pestes, surres, pannes (mitte: peseda, sureda, panda; pesedes, suredes, pandes).

Ärgem tehkem, ärgem olgem.

Kirjakeeles tarwitatakse: ärgem olgem, ärgem tehkem, ärgem wõttem jne. (mitte: ärme oleme, ärgem teeme, ärge tehkem, ärme wõtame jne.).

Pääsema, pääseda.

Sõnast „pääsma“ oleks -ta (-da) lõpuliue infinitiiv „päästa“, mis satub aga ühte infinitiiviga „päästa“ sõnast

„päästma“; kahemõtteline oleks näit. lause: „Ei wõi päästa!“ Seepärast on otstarbekohasem kirjakeeles tarwitada: päästema, päästeda, päästenuid jne.

Mitte: „saab tehtud“, waid: „tehakse“ jne.

Saksapärased, seega wigased on seesugused abiaegsõnaga „saama“ kujundatud tulewiku wormid ja umbisikulised (impersonaalsed) ütelused: „me saame seda tegema“, „ma saan teda ära kutsuma“, „nad saawad need majad peagi ümber ehitama“, „siin saab kübaraid parandatud“, „töö saab ära tehtud“, „raha ei saa wastu wõetud“, „uued margid saawad perforeeritud“; — „õigused said temalt ära wõetud“, „töö sai ruttu lõpule wiidud“ jne. Nende asemel tuleb tarwitada eestipärasemalt: „me wõtame seda teha“ ehk „me teeme selle ära“, „ma kutsun ta ära“ (tulewik, sest olewikus on: ma kutsun teda ära) ehk „ma kawatsen (wõtan, mõtlen) teda ära kutsuda“, „nad ehitawad need majad peagi ümber; „siin parandatakse kübaraid“, „töö tehakse ära“, „raha ei wõeta vastu“, „uued margid perforeeritakse“; — „õigused wõeti temalt ära“, „töö wiidi ruttu lõpule“ jne. — Samati wigased on kesksõna (partitsiibi) konstrueerimine inifinitiiwidega „saada“ ja „saama“: „on mõista antud, et ka teised rahwad konwerentsile wõiksid kutsutud saada“, „need peawad üles toodud saama“, „need isikud peawad maalt wäljasaadetud saama“, „kohtuministerium teatab, et kõik kohtuasjad... wõiwad edasi lükatud saada“ jne. Eestipärane ja õige oleks: „on mõista antud, et ka teisi rahwaid konwerentsile wõidakse kutsuda“, „need peab üles toodama“, „need isikud tuleb maalt wälja saata (ehk: need isikud peab maalt wälja saadetama)“, „kohtumin. teatab, et kõik kohtuasjad... wõidakse edasi lükata“.

Liitaegsõnad.

(Aegsõna ja määrsõna kirjutamine koos ja lahus.)

Kui liitaegsõna esineb lauses noomeni (s. o. nimi-sõna wõi omadussõna) osas, kirjutatakse aegsõna ja määrsõna kokku: Säbielamised, wäljaminek, kottupandamad

majad, möödaminew aeg, läbiloetud raamat, tähelepanija laps, wäljaläinud ostjad jne.

Esineb aga liitaegsõna lauses puhtalt werbi ehk aegsõna osas, siis kirjutatakse ta mäarsõnast lahus: Ei suutnud seda läbi elada, tahtis wälja minna, jäin püsti seisma, hakkasin pakki finni siduma, need majad on waewaga kokku pandamad, see aeg on kiirelt mööda minew, raamatud on juba läbi loetud, sündmust teraselt tähele pannes liginesin..., ostjad ei ole weel wälja läinud, tупpa sisse astudes märkasin wõõrast, kiirelt edasi ruttaw inimene jne.

Mitte: peseja, tuleja, waid: pesija, tulija.

Partiisiibi lõpp =ja eel esineb e-listes tüwedes **i** (mitte: e!), näit.: näg**i**ja, ol**i**ja (mitte: oleja), pan**i**ja, pes**i**ja, sur**i**ja, teg**i**ja, tul**i**ja. Sõnast „lugema“ on siiski kaks kuju: lugeja 'see, kes loeb' ja lug**i**ja 'palwewend'. Sõnast „minema“ on samati mineja, et eraldada wäliselt sõnast min**i**ja 'pojanaine'.

Mitte: tulnd, saand, parandand, waid: tulnud, saanud, parandanud.

Tegewiku minewiku kesksõna lõpp kirjutatakse -nud kujuliselt (mitte -nd, mis küll kõnekeelne on), näit.: tul**nu**d, sa**anu**d, par**anu**d, wõ**tnu**d jne.

Mitte: annud, waid: andnud.

Sõnadest andma, kandma, kündma, tundma on tehtawiku minewiku kesksõna: and**nu**d, fan**nu**d, kün**nu**d, tun**nu**d (mitte: annud, kannud, künnud, tunnud).

Mitte: wõet, korraldet, waid: wõetud, korraldatud.

Tehtawiku minewiku kesksõna lõpp on -tud, =dud (mitte -t, -d), näit.: tul**tu**d, sa**adu**d, kan**tu**d, wõ**etu**d, mõ**tel**dud, kir**ju**tatud, kor**ral**datud jne. (mitte: tuld, saad, kant, wõet, mõteld, kirjutet, korraldet jne.).

Mitte: parandud, parandet, waid; parandatud.

Aegsõnul, mis *-ta-*, *-da-* liitelised, näit.: *kirju-ta=ma*, *paran-da=ma*, on tehtawiku minewiku kesksõna *-tatud* (wokaali ja s järele), *-datud* (l, n, r järele) lõpuline (mitte: *-tet*, *-det*; *-tud*, *-dud*; *-tetud*, *-detud*!), näit.: *parandatud*, *kirjutatud*, *õpetatud* (mitte: *parandet*, *kirjutud*, *õpetetud*)¹).

Mitte: parandakse, parandetakse, waid:
parandatakse.

Aegsõnul, mis *-ta-*, *-da-* liitelised, näit.: *kirju-ta=ma*, *paran-da=ma*, *waras-ta=ma*, on tehtawiku olewiku lõpp *-tatakse* (wokaali ja s järele), *-datakse* (l, n, r järele) lõpuline (mitte: *-takse*, *-dakse*; *-tetakse*, *-detakse*), näit.: *kirju-tatakse*, *õpetatakse*, *warastatakse*, *parandatakse*, *korraldatakse*, *materdatakse*¹).

Pandud, pannakse.

Kirjakeele seisukohalt on õiged wormid: *pandud*, *pannakse* (mitte: *pantud*, *pantakse*).

Minewiku kesksõna (*-nud*, *-tud*) käänamisest.

Mitte: „*leituid lapsi*“, waid: „*leitud lapsi*“!

Minewiku kesksõna ehk partitsiip (*-nud*, *-tud*, *-dud* lõpuline) jääb nimisõna eel alati käänamata (s. o. kui ta lauses atribuudina esineb): „*kadunud* asjade hoiukoht“ (mitte: „*kadunute* asjade hoiukoht“), „*äraeksinud* lastele tuleb teed juhutada“ (mitte: *äraeksinutele* lastele...“), „*uulitsal* oli palju *joobnud* inimesi“ (mitte: „*joobnuid* inimesi“), „*tuldud* teed mööda läks tagasi“ mitte: „*tuldut* teed...“), „*hästi tuntud* inimesest“, „*palutud* külalisi“ (mitte: *palutuid* külalisi!), „*seal* oli palju *leitud* lapsi“ (mitte: „*leituid* lapsi“), „*kõneleb* *surnud* inimesest“ (mitte: „*surnust* inimesest“), *keegi* *kohalejäänud* *õppejõududest*“ (mitte: „*keegi* *kohalejäänutest* *õppejõududest*“), „*neid* *parandatud* *wigu*“ (mitte: „*neid* *parandatud* *wigu*“), „*näritud* *leiwapalukestest*“ (mitte: „*näritutest* *leiwapalukestest*“) jne.

1) Kõnes hääldatakse muidugi: *kirjutud*, *warastakse* jne.

Mitte: „Kolm meest teeb tööd“, waid: Kolm meest teewad tööd.

Kui lause aluseks on arwsõna, tarwitatud ühes nimisõna osastawa käändega (näit.: kolm meest), siis esineb ütlus (predikaat) lauses harilikult mitmuses, näit.: „Kolm meest teewad tööd“ (mitte: „3 meest teeb tööd“), „Wiiš sõjariistus meest tungisid täna hommikul kahe ametniku kallale“. „Kaks purjus soldatit lastisid eraisikute peale ja lastisid ühe politsei wahtmeistri maha, kes neid rahule jääda oli palunud“, „Mitu inimest kõnniwad aias“, „Kõik kümme õuna mahtusid toopi“, „Tuhat meest nõudsid palka“; wanadsõnad: „Kaks silma ulatawad kaugemale kui üks“, „Neli silma näewad rohkem kui kaks“, „Seitse wenda elawad üheskoos rahu, aga kahe wennanaise wahel kaswab sõda“; mõistatused: „Kaks kurge nofiwad ühe saapasääre seest?“ „Neli meitsit lähewad üle nurme nuttes?“

Kui aga ütlusena olewat aegsõna tarwitatakse teatawas impersonaalses (umbisikulises) warjundis, kui mitte niiwäga iga üksiku olendi ehk asja erilist, individuaalset, waid enam terwe arwu kogulist tegevust ehk olemist rõhutatakse, siis esineb aegsõna ainsuses: „Mitu inimest kõnnib praegu aias?“ „Toopi mahub kümme õuna“, „Mitu tükki lähew toopi?“ „Külas oli wiiš talu“ (wrđ. „Kõik 5 talu olid keset küla“), „Ukse pihta fäis neli (mitu) koputust“, „Kolm inimest sai seal surma“ (wrđ. „Kõik kolm meest said surma“), „Wiiš meest oli tule ümber koos“ (wrđ. „Kui need wiiš meest olid oma kompsud kokku pannud...“) jne.

IV. Üksikute sõnade ja tuletusliidete tarwitamisest.

Ehk ja wõi.

Sidesõna **ehk** lahutab asju ja mõisteid, mis on sama laadilised, ühewäärtuslikud, mis üksteisest mitte terawalt, täiesti wastandlikult, waid relatiivselt, suhteliselt erinewad: „Tallinn ehk endise nimega Lindanisa“, „Läänemaa ehk Haapsalu maakond“, „seltsil on mitu toimkonda ehk komisjoni“, „Koosolek kutsutakse kokku, kui eestseisus seda tarwilikuks peab ehk kui $\frac{1}{3}$ liikmetest seda nõuab“, „Keegi ei mäleta, et nad saunas oleksid käinud, ehk endid pesnud ehk kuidagi kasinud“, „Kes pääsukese pesa lõhkus ehk pääsukese surnuks löi, selle lehm hakkas werd lüpsma“ (mõlemad ühewäärilised kuri-teod), „Mispärast ostab iga mõistlik karjapidaja, kes uue koorelahutaja omandab, ainult „Lacta“ ehk „Milka“?“(„Silva“ äri reklamist). Wanasõna: „Tee head ehk tee kurja, ikka teed iseenelele“.

Sidesõna **wõi** lahutab asju ja mõisteid, mis on täiesti erilaadilised, isewäärtuslikud, mis üksteisest terawalt, täiesti wastandlikult, absoluutselt erinewad, mis üksteist täiesti wälja sulewad: „Jääb järele ainult ühte walida, kas wõita wõi surra“, „Emb kumb, kas mina wõi sina, kahele ei ole siin kohta“, „Kas wõtate wõi ei wõta?“, „Selle tundemärgi järele wõime öelda, kas teataw arw on antud arwuga jagataw wõi ei mitte“, „Kas olla wõi mitte olla?“, „Missugune on su kodulinn, kas Tallinn wõi Tartu?“, „Seni on teadmata, kas Lloyd George lahkub wõi mitte“, „Raske oli selgusele jõuda, oli see loom surnud wõi uimane“.

„Suhted“.

Sõnaga „suhe“ tuleks kokkuhoidlikum ja ettevaatlikum olla. Teda tarvitada ainult ehk täpipealsust nõudvas teaduslikus stiilis, tähenduses „rélatsioon“. Ka seal oleks wast parem sõna „rélatsioon“ ehk „wahekord“. Kindlasti hoiduda aga tuleks labase ja maotu seesütleva kuju „suhtes“ eest, mille asemel wõidaks tarwitada „(selle) poolest“, „(ses) tüüis“, „(ses) asjas“, „kohta“, „fihiis“, „füüsimuses“ ehk konstruktsioni alaltütleva wõi saawa käändega. Nii siis, mitte: „Õpetajate järkudesse paigutamine palgasaamise suhtes, hariduse omandamise järele..., otsustati... järgmiselt...“, waid: „Õpetajate järkudesse paigutamine palgasaamise poolest, hariduse... jne.“. Mitte: „Selles suhtes ei ole need seletused ja põhjendused mitte mõõduandwad“ („Waba Maa“), waid: „Selle poolest (neis asjuis, selle füüsimuse kohta) ei ole need seletused...“ Mitte: „Need wõtted on wäärtuslikumad näitelawalises suhtes“, waid: „Need wõtted on näitelawalijelt wäärtuslikumad“. Mitte: „Mis puutub tema tegewusse Eesti kaubandusliste huwide kaitsmise suhtes, siis...“ („Päewal.“), waid: „Mis puutub t. tegewusse E. kaub. huwide kaitsmisel (ehk: kaitsmisel), siis...“ Mitte: „Salakaubaweo wastu wõitlemise suhtes on merejõudude juhataja järgmise päewakäsu awaldanud“ („W. Maa“), waid: „Salakaubaweo wastu wõitlemisel (ehk: wõitlemise asjuis) on...“ Mitte: „Ta talitab Eesti iseseiswuse waenulikus suhtes („W. Maa“), waid: „Ta talitab E. iseseiswusele waenulikuft“. Mitte: „Kas on Inglismaal praegu walitsuse muudatust oodata ja kui on, missugune selle mõju meie suhtes“ („W. Maa“), waid: „Kas on Inglismaal... selle mõju meie kohta“. Mitte: Wiimase aja politilisest sündmustikust oli tingitud muidugi sarnane seisukoha selgitamine walijate suhtes („Post.“), waid: „Wiimase aja politilisest sündmustikust oli tingitud muidugi seesugune seisukorra selgitamine walijate kohta.

Mitte: „peale algama“, waid lihtsalt: „algama“.

Wigased laused on: „eelarwe läbiwaatamine oleks pidanud waremini peale algama“, „siis algas ülikooli töö uuesti peale“. Sellewastu tuleb tarwitada: „eelarwe

läbiwaatamine oleks pidanud waremini algama“, „siis algaõ ülikooli töö uuesti“. — Õige on aga küll „peale hakkama“.

Mitte: „täna läheb teatris ooper“.

Wigane ja wenepärane on öelda: „täna läheb „Wanemuise“ lawal ooper „Figaro pulm“. Õige on: „Täna mängitakse (kantakse ette, etendatakse, ehk isegi: tuleb) „Wanemuise“ lawal ooper „Figaro pulm“.

Mitte: „Cypern“, waid: „Küpros“.

Wõõrakeelsetes pärisnimedes mitte tarwitada saksalist ~~n~~ lõppu, näit.: **Baiernis** oli... , **Schwabeni** maa, **Sakseni** pealinn, **Cypern**, **Thebaen**, „**Andeni** mägestikus on tulepurskamine“ jne. Selle asemel tuleb eestipärasemalt tarwitada: **Baieris** oli... , **Schwaabimaa**, **Saksimaa** pealinn, **Küpros**, **Thebai** ehk **Thebe**, „**Andide** mägestikus on tulepurskamine“ jne.

Mitte: „ajalehemees“, waid: „ajakirjanik“.

Orjaline tõlge soomekeelest on wiimasel ajal tarwitusele tulnud „ajalehemees“, kuna meie omapärane ja seega ainus õige sõnatuletus on **ajakirjanik**.

Kuller.

Kirjakeeles tuleb tarwitada eesti- ja rahwapärasemat kuju kuller 'käskjalg', mitte: „kurjer“ ega „kurjeer“.

Uulits ja tänaw.

Kirjakeeles tuleb ära kasutada rahwakeeles olewat wahetegemist: „linna uulits“, aga „küla tänaw“, kuigi sõna „uulits“ kahjatsetawasti wene laen on. Seega on wõimalik näit. öelda: „... Ma ütlen meelega tänawatel, sest Baltiski uulits on tõesti tänaw“ (Wilberg, Harju-maa, 212).:

-lik ja -line.

Tuletusliidete -lik ja -line kohta maksab järgmine määrus:

Suffiks -lik liidetakse harilikult konsonanttüve (s. o. tüve wiimse kaashääliku) külge, näit.: arg-lik, asjatund-lik (wrđ. tundeline), efslik, heitlik, inimlik, kannatlik, kiriklik (wrđ. kiriku-line 'kiriku mineja'), kirjanduslik, kiuslik, kunstlik, kurblik, looduslik, mõislik (wrđ. mõisteine), mõtlik (wrđ. mõtteline), muutlik, näitlik, nõudlik, piklik, ruutlik 'ruudukujuline', seaduslik, sõõmlik, teadlik, teaduslik, ülemaatlik, walitsuslik jne.

Erandiks on siiski hulk sõnu, kus -lik wokaaltüve külge liitub: ajalik, asjalik, emalik, ilmalik (wahel ka: ilm-lik), isalik, kohalik, kohtulik, korralik, luulelik, mehelik, murelik, naiselik, õnnelik, rahwalik, rikkalik, tarwilik, waimulik (wrđ. waimline), wennialik, wõimalik jne.

Suffiks -line aga liidetakse harilikult wokaaltüve (s. o. tüve wiimse wokaali) külge, näit.: armuline, katse-line, keeleline, kirikuline (wrđ. kiriklik), kunstiline (wrđ. kunstlik), mõisteline (wrđ. mõistlik), mõtteline, murdeline, offkiline, ruuduline 'ruutudega kaetud' (wrđ. ruutlik), sõjaline, sõlmiline, tundeline, waewaline jne.

Erandiks on mõningad sõnad, kus -line siiski konsonanttüve külge liitub: auiline (wahel ka: auklik), funkiline (ka künklik), üleilmiline (wrđ. ilmalik), waimline jne.

Neid kirjakeeles juba kodunenud erandeid ei ole mitte wõimalik seaduse alla painutada. Uute sõnade tuletamisel on aga soowitaw waljemalt ülemal esitatud määruse järele talitada.

Sisukord.

	Lhk.
Eelmärkus	3
I. Õigekirjutuse määrused.	
Ilma sõnaalgulise h-ta	5
Sõnaalgulise h-ga	5
Ühe l-ga	5
Kahe l-ga	5
Ühe m-ga	5
Kahe m-ga	6
Ühe n-ga	6
Kahe n-ga	6
Ühe r-ga	6
Kahe r-ga	6
Kaks s-e	6
rs (mitte : rss)	6
rss (mitte : rs)	6
Mitte : leitsin, kärpsed, waid : leidsin, kärbsed	7
-gi ja -ki	7
Mitte : juukstest, jooksta, waid : juustest, joosta	7
K-, t-, p- (g-, d-, b- asemel) laensõnade algul	8
W, hw (mitte f)	8
S- (mitte ts) wanemate laensõnade algul	8
Mitte : õpe-, waid : õppe- ja õpi-	8
Mitte : tõmman, waid : tõmban	9
Mitte : sattun, tekkib, waid : satun, tekib	9
Kurbtus (mitte : kurbus)	9
Kupjad	9
Rätsep	9
Mitte : „neljikleping“, waid : „nelikleping“	9
Ja- (mitte : jä-)	10
Mitte : peri, pera, waid : päri, pära	10
Mitte : herra, waid : härra	10
Môök, wôôras (mitte : môek, wôeras)	10
-ea-	10
-ai-	10
-ae-	10
Jäetud, mitte : jäätud	11
Wäike	11
Mitte : auu, waid : au	11
Kannel	11

	Lhk.
Pähe, mitte : pähä, päha	11
-wil ja -wel lõpulised mäarsõnad	11
-ti lõpulised mäarsõnad	11
-mini lõpulised mäarsõnad	11
-sti lõpulised mäarsõnad	11
-stikku lõpulised mäarsõnad	12
Kahekordne täishäälik wõõrsõnades	12
Mõned üksikud sõnad : eile, ialgi, õhtu, wastu ; sarnadus	13

II. Noomeni tarwitamine.

Ains. osast. -d ja -t lõpud	14
Teatawatel kordadel ains. osast. igat, isat, wabat, rublat jne.	14
Mitte : kuningast, waid : kuningat	15
Mitmuse alus	15
Numbrit (mitte nummert)	16
Kannelt, pastalt (mitte : kandlit, pastlat)	16
Mitte : tütarde, waid : tütarde	17
Mitmuse osastawa lühikesed lõpud	17
Mitmuse osastawa lühikeste lõppude tabel	18
Mitm. osastawas : millal -sid, millal -si ?	19
Mitm. osast. : mitte „endiseid“, waid „endisi“	20
Mitm. osastawas : numbroid, sõdureid	20
Aii s. sisseütlew -sse. Minestusse, alumisse, kuid wiimasesse	21
Ains. sisseütlewal -de	21
Kodu, koju, kodunt	22
Alaleütlewa lõpp alati -le	22
Mitte : „Rotist näritud leib“, waid : „roti näritud leib“	22
Olewa käände tüwi	23
Olewa käände wäär tarwitamine	23
Lühendatud mitmus. Mitte : skoute ajakiri, ajakirjanik(k)e ühisus, waid : skoutide ajakiri, ajakirjanikkude ühisus	24
Mitte : „tunneb kaupmeest Nõmme, waid : „tunneb kaupmees Nõmme“	24
Kohanimed omastawas	24
Eesti sugunimede käänamine	25
Mitte : „lapsed kaswawad suurteks“, waid : „lapsed kaswawad suureks“	25
Mitte : „noorena mehena“, waid : „noore mehena“	26
Mitte : õnnetumad, waid : õnnetud	26
Erilist superlatiwi kuju eesti keeles ei ole	27
Pikad ja lühikesed asesõnad	27
Oma käänamisest nimisõna eel	28
Mitte : kellede, millede, kõikide, waid : kelle, mille, kõigi	28
Üht wõi ühte, kaht wõi kahte ?	28
Mõlemal ja mõlemil	29

III. Aegsõna tarwitamine.

Mitte : (nemad) tuliwad, waid : (nemad) tulid	30
Pesin, surin, panin	30
Pesta, surra, panna	30
Ärgem tehkem, ärgem olgem	30

	Lhk.
Pääsema, pääseda	30
Mitte: „saab tehtud“, waid: „tehakse“ jne.	31
Liitaegsõnad	31
Mitte: peseja, tuleja, waid: pesija, tulija	32
Mitte: tulnd, saand, parandand, waid: tulnud, saanud, parandanud	32
Mitte: annud, waid: andnud	32
Mitte: wõet, korraldet, waid: wõetud, korraldatud	32
Mitte: parandud, parandet, waid: parandatud	33
Mitte: parandakse, parandetakse, waid: parandatakse	33
Pandud, pannakse	33
Minewiku kesksõna (-nud, -tud) käänamisest. Mitte: „leituid lapsi“, waid: „leitud lapsi“!	33
Mitte: Kolm meest teeb tööd, waid: Kolm meest teewad tööd	34

IV. Üksikute sõnade ja tuletusliidete tarwitamisest.

Ehk ja wõi	35
„Suhted“,	36
Mitte: „peale algama“, waid lihtsalt: „algama“	36
Mitte: „täna läheb teatris ooper“	37
Mitte: „Cypern“, waid: „Küpros“ jne.	37
Mitte: „Ajalehemees“, waid: „ajakirjanik“	37
Kuller	37
Uulits ja tänaw	37
-lik ja -line	38